
LLUÍS PAYRATÓ

VARIACIÓ ORAL. REFLEXIONS
SOBRE L'ESTUDI DE LA LLENGUA
ORAL¹

1. INTRODUCCIÓ. ELS ESTUDIS LINGÜÍSTICS I LA LLENGUA ORAL

1.1. Prioritat i oblits en la tradició lingüística

Hem sentit i llegit tantes vegades que la lingüística moderna ha donat la primacia a l'anàlisi de la llengua oral enfront de l'escrita que, potser sense pensar-nos-hi prou, ens ho hem arribat a creure. De fet, una cosa és que la lingüística hagi entès que la forma prioritària de manifestació del llenguatge sigui la llengua parlada (oral espontània), i una altra de ben diferent és que aquesta modalitat hagi estat presa realment com la principal, tant a l'hora de fixar els objectius teòrics de la recerca lingüística com a l'hora de considerar les dades (elements empírics) objecte d'estudi. Sense fer aquesta reflexió no s'entendria que, admès com a postulat el caràcter primari de l'oralitat, la recerca en aquesta dimensió i els coneixements que en tenim siguin lluny, força lluny, dels anàlegs pel que fa a la dimensió escrita.

La contradicció s'aclareix si considerem que, en realitat, en el corrent central i tradicional d'una lingüística entesa en un sentit molt estricte, que gairebé coincidiria amb el que podem anomenar *gramàtica*, la primacia atorgada a la llengua oral ha estat més una declaració de principis que no pas una directriu de la investigació. En aquest corrent, la llengua parlada ha estat, com a molt, "tinguda en compte", però poc més. El

(1) Els dos primers apartats del conjunt d'aquest text es van publicar, com a article independent, amb el títol de «Llengua oral i escrita: tradició i tòpics», en el volum 333 (1996) d'*Escola catalana* (pàgines 6-8). L'elaboració d'aquest estudi s'ha beneficiat del projecte de recerca PB97-0889.

principi ha servit, doncs, com una mena de mitgador de males consciències investigadores, però no ha servit perquè s'estudiés de debò la llengua oral. La varietat de referència dels treballs en general, i de les gramàtiques i dels diccionaris en particular, ha estat –ha continuat sent– l'escrita. Perquè l'afirmació no sembli massa gratuïta, només cal donar un cop d'ull, per exemple, a la definició i als estudis dels conceptes d'*oració* i d'*enunciat*, i ens adonarem de seguida de la complexitat i fins prolixitat que acompanyen el primer cas, i de la precarietat que s'aparella amb el segon. Això no significa que buscar oracions en un text parlat equivalgui a buscar papallones blaves damunt la mar, com diu una cançó, o una agulla en un paller, com diu la dita. Simplement es tracta de saber com hem d'analitzar un text oral (sobretot els més espontanis i els conversacionals) i saber què n'hem de fer de tot allò que hi trobem i que no s'adiu amb el concepte teòric, abstracte, d'oració. Justament en aquesta abstracció trobem una de les claus de volta que ajuden a explicar el desequilibri entre els estudis sobre l'oralitat i l'escriptura, i en concret sobre els models gramaticals que se'n deriven.

1.2. Abstracció i abandons

L'abstracció és una estratègia imprescindible en el desenvolupament de la ciència, i pel que fa a la gramàtica ha permès, igual que en moltes altres disciplines, arribar a formular uns models teòrics necessaris i útils. Però el procés d'abstracció, que s'associa inevitablement amb un procés de selecció i, doncs, de no prendre en consideració una més o menys llarga sèrie de dades o variables, ha anat sovint seguit d'una concepció malinterpretadora i empobridora: tot allò que no es considerava no quedava fora de la recerca (d'*una* recerca) només per estratègia de la investigació, sinó que en realitat era matèria de rebuig: asistemàtica, irrellevant, prescindible.

Quan les finalitats aplicades de la lingüística tradicional i quan els objectius teòrics de les noves àrees sorgides en el si de les ciències del llenguatge han confluït i han necessitat aquestes dades, el divorci entre una concepció i l'altra s'ha fet obvi, i s'ha manifestat també amb evidència en el camp concret dels models i dels estudis sobre la llengua parlada i l'escrita.

Algunes de les noves (sub)disciplines lingüístiques, com la sociolingüística, la pragmàtica i l'anàlisi del discurs, s'han fonamentat precisament en aquests terrenys de rebuig de la lingüística tradicional i teòrica. I ho han fet partint, a vegades, d'autèntics *solars*, fet que explica i justifica una falta de tradició i un consegüent endarreriment (comparativament parlant) amb altres línies de recerca. L'estudi de la llengua parlada ha patit –i pateix encara– aquest decalatge, però amb la progressió de la recerca s'ha arribat ja a la (quasi) unanimitat de considerar que avui és un objecte d'estudi *també* indispensable.

1.3. Reconeixement i valoracions

Tant si es planteja en un vessant més aviat aplicat (ensenyament de primeres i segones llengües, traducció i interpretació, tractaments automatitzats de productes lingüístics i tecnologia de la veu, etc.), com si es planteja en un vessant més aviat teòric (descripció i explicació de la variació lingüística, de patologies verbals, dels usos discursius en un context sociocultural, dels models textuais, etc.), l'estudi de la llengua parlada ha aconseguit atènyer finalment, doncs, de debò, el reconeixement d'objectiu científic rellevant.

Aquesta mena de «majoria d'edat» de la llengua parlada ha tingut repercussions ben visibles. Així, per exemple, les programacions d'objectius i continguts lingüístics de l'ensenyament no universitari s'han fet ressò del canvi de mentalitat i, fins i tot, de vegades sembla que hagin seguit un moviment pendular i hagin tendit al pol contrari d'allà on eren. No es tracta pas ara, però, de menysvalorar els usos escrits, o de concebre l'escriptura com un subproducte o derivació de l'oralitat. De fet, la posició aparentment justa i desitjable porta a una consideració equipol·lent de l'oralitat i l'escriptura com dues modalitats en què es manifesta la capacitat humana de llenguatge.² Dues modalitats *diferents*, però amb molts punts de contacte i amb moltes interseccions: les múltiples marques orals en l'escriptura (deliberades o inconscients) i la influència de la lletra escrita en la producció oral en són proves evidents.

La superació del tòpic tradicional, molt arrelat encara, de la pobresa de l'oral enfront de l'escrit, tan difícil de sostenir si pensem en un bon exercici d'oratòria, o bé en l'explicació exitosa d'un acudit, un conte o una anècdota, no vindrà pas pel costat de menysprear o subestimar el potencial de la llengua escrita, i els resultats –prou innegables i coneguts– dels productes lingüístics escrits, ja siguin cartes, manuals, novel·les o poesies.

2. CONCEPCIÓ DE LA LLENGUA ORAL I TÒPICS ASSOCIATS

Una concepció més ajustada i rendible de la relació entre oralitat i escriptura comporta l'oblit d'un altre tòpic també ben arrelat: el que presenta aquestes modalitats com una dicotomia; gairebé, doncs, com formes comunicatives irreconciliables. L'aprofundiment en els estudis de la llengua oral ha mostrat, com un dels primers resultats, que *llengua oral* no és sinó una etiqueta còmoda que aplega una multitud de fets de parla i de varietats diferents: unes varietats orals que, per descomptat, presenten el tret comú de basar-se en el canal vocal-auditiu pel que fa a la transmissió del missatge, però que es fonamenten alhora en d'altres trets que creen i expliquen diferències profundes entre elles, o bé que les acosten –molt més del que es pensava– a algunes

(2) Vegeu en aquesta línia Camps *et alii* (1990), o els volums d'*Escola Catalana* 308 (1994) i d'*Articles de didàctica de la llengua i de la literatura* 4 (1995), monogràfics dedicats respectivament a «Els registres lingüístics» i «La diversitat discursiva».

varietats escrites, o sigui, les que es basen en un canal o suport visual. De fet, una constatació anàloga ha pres força en aquest altre *bàndol*, és a dir, en tot allò que, amb un altre rètol també còmode però simplificador, s'ha anat anomenant en la tradició, sense matisos, *llengua escrita*: un conjunt de varietats que es poden reclassificar atenent a factors altres que el canal de producció (per exemple, per posar només dos dels casos principals, la formalitat o informalitat, i la memorització, planificació o improvisació que condicionen el text).

El tòpic d'aquesta concepció tradicional tan difosa (tant en els estudis lingüístics com en la seva aplicació a l'ensenyament) ha consistit a prendre els prototips o arquetips respectius de l'oralitat i de l'escriptura com a manifestació *única* del que era en realitat un conjunt miscel·lani. Per molt que en siguin uns representants molt clars, la llengua oral no es restringeix a la conversa o al text parlat espontani, ni l'escrita al text expositiu o literari planificat. El mateix procés d'abstracció (i el consegüent de reduïment) que havia operat en molts estudis gramaticals i que s'ha comentat més amunt, ha tingut un paral·lel en els estudis sobre l'oral i l'escrit, i no ha contribuït tampoc en absolut a oferir-nos una idea encertada de la complexitat i de les interrelacions de les diverses modalitats del llenguatge, que els mitjans de comunicació de masses actuals i les noves tecnologies eixamplen sense parar.³

El creixent interès pels fenòmens de la variació lingüística, present ja en tots els àmbits de les ciències del llenguatge, pot contribuir decididament a l'estudi, exempt de tòpics i prejudicis, de cada una d'aquestes modalitats, alhora com a productes textuals i com a productes culturals; en d'altres paraules, com a missatges lingüístics (textos) inserits en contextos socioculturals. El procés d'ensenyament-aprenentatge d'aquestes modalitats es beneficiarà, sens dubte, de l'increment dels nostres coneixements sobre la seva constitució i les seves particularitats. I no cal dir que aquesta (re)visió de les modalitats lingüístiques ens ajudarà a superar un altre tòpic o prejudici que encara cueja amb força: el que les classifica, amb naturalitat i senzillesa, en bones i dolentes, en correctes o incorrectes, segons les *faltes* (o atemptats contra la normativa) que continguin, tot fent gala d'un menyspreu olímpic de qualsevol altre factor o mèrit. L'abstracció i el reduïment, en aquest cas, són ja molt més que discutibles.

3. CARACTERITZACIÓ DE LA LLENGUA ORAL

En nombrosos treballs s'han proposat diverses caracteritzacions de la llengua oral, en què es recullen els seus trets essencials. Encara que no s'acostuma a recordar, una de les primeres i més encertades és la que, alhora, caracteritza el mateix llenguatge verbal, amb el benentès, ja exposat i comentat en la introducció, que la llengua oral constitueix la manifestació primigènica d'aquesta capacitat humana. Els trets que

(3) Cf. en aquest sentit Salvador (1990), Tusón (1995) i Calsamiglia *et alii* (1997).

identifiquen la llengua oral vistos com a aspectes que la distingeixen d'altres codis comunicatius s'han apuntat al llarg de nombrosos estudis lingüístics i semiòtics, i no sempre amb unanimitat, però solen arrencar-se en la sèrie següent:⁴

- (1) *Canal vocal - auditiu*, que permet que la producció de sons –a banda de requerir molt poca energia física– es dugui a terme conjuntament amb altres activitats.
- (2) *Transmissió radiada i recepció direccional*, derivades ambdues de les característiques físiques en què opera el canal.
- (3) *Extinció ràpida*, qualitat que facilita la producció de nous missatges.
- (4) *Intercanviabilitat de papers o funcions*, pel que fa a l'emissió i recepció dels senyals.
- (5) *Retroalimentació completa*, la qual cosa permet un control molt estricte del missatge.
- (6) *Especialització*, en el sentit que els senyals lingüístics són importants o transcendents per les seves conseqüències, i no pas pel simple procés de producció dels senyals.
- (7) *Semanticitat*, és a dir, capacitat de significació dels senyals lingüístics.
- (8) *Arbitrarietat*, donat el caràcter simbòlic dels materials verbals.
- (9) *Discrecionalitat*, o caràcter discret (no analògic o gradual) dels senyals lingüístics.
- (10) *Desplaçament*, o capacitat de referir-se a fets remots en el temps i en l'espai.
- (11) *Creativitat o obertura*, gràcies a la qual es poden construir missatges nous.
- (12) *Tradició*, en el sentit que el sistema és transmès generació rere generació.
- (13) *Estructura dual*, amb una primera estructura d'unitats significatives i una segona d'unitats mínimes no significatives.
- (14) *Prevaricació*, qualitat que permet mentir molt fàcilment a través del canal.
- (15) *Reflexivitat*, o capacitat per referir-se al mateix vehicle comunicatiu.
- (16) *Capacitat d'aprenentatge*, de forma que qualsevol llengua humana pot ser apresada per qualsevol parlant normal (malgrat certes restriccions, en relació amb l'edat de l'aprenent).

En realitat, molts dels trets anteriors són també aplicables a modalitats del llenguatge verbal que no són pas orals, per la qual cosa d'altres estudis han intentat presentar d'una manera més concreta l'especificitat de la llengua oral. Entre els més destacables, per bé que no entre els més coneguts i citats, el de Perera (1984: 159-206) mereix sens dubte un dels primers llocs, sobretot tenint en compte el seu caràcter tan complet i la recerca empírica que l'acompanya. Perera arrencava les diferències entre oralitat i escriptura en diversos nivells: en la forma, en l'estructura gramatical i en l'organització discursiva. En el primer cas, la distinció fonamental és òbvia: els trets paralingüístics i prosòdics consubstancials a l'oralitat, i absents –o reflectits pàl-

(4) La sèrie està reproduïda de Payrató (1997: 52-54), i recull els trets originals proposats en els estudis pioners de Charles F. Hockett i d'altres que els completen proposats al llarg de diversos estudis d'etologia i semiòtica.

lidament— en l'escriptura. Pel que fa a l'estructuració gramatical, algunes diferències es relacionen amb la producció física (redundància més gran en l'oralitat), algunes amb factors situacionals (dependència contextual més gran de la parla), amb contrastos funcionals (informalitat superior en la parla) i d'altres es relacionen amb l'absència de trets prosòdics en l'escrit. En l'organització discursiva, per últim, l'estructuració de la informació és també prou distinta, però alhora fa evident que les comparacions entre oralitat i escriptura només es poden plantejar d'aquesta manera si s'escullen mostres que representin, com a arquetips, els dos extrems, en aquest cas concret, la conversa (col·loquial) i l'escrit (preparat).

4. LENGUA ORAL I VARIACIÓ. MODALITATS DE LA LENGUA ORAL

Si es vol continuar aprofundint la caracterització de l'oralitat, no queda més remei que plantejar les diferències que presenten entre elles diverses modalitats de la llengua oral. És així també com el concepte de llengua oral queda unit al de variació, donat que, tal com s'ha plantejat en la introducció, no es pot continuar mantenint el tòpic d'una llengua oral monolítica, oposada simplement a la modalitat escrita, entesa també, al seu torn, com una varietat uniforme.

Entre les classificacions més conegudes, la pròpia de la tradició lingüística anglosaxona, basada en el concepte de registre (i els factors de camp, mode, tenor i to) deu ser segurament la més difosa, per bé que no s'hagués previst exclusivament per a les modalitats orals, sinó per a totes les varietats funcionals. La classificació va aparellada amb la subclassificació, també prou coneguda i en forma d'arbre, de les modalitats orals i escrites associades als factors de l'espontaneïtat i la preparació.⁵

La segona línia més coneguda i difosa en la classificació de les modalitats orals prové de la seva consideració com a productes textuais. Així, en la mesura que qualsevol mostra de llengua oral és un text, pot ser classificat com a tal, ja sigui en la seva dimensió més interna (amb les característiques intrínseques que presenta) o en la seva dimensió més externa (la del text com un producte sociocultural).⁶ En la primera, ens veiem abocats a les —també tradicionals, ja— tipologies textuais, que acaben girant majoritàriament al voltant de modalitats o tipus textuais com la narració, la descripció, l'explicació, l'argumentació i la injunció (i minoritàriament amb l'afegit de la predicció i la conversació). En la segona dimensió trobem els no menys tradicionals gèneres textuais o discursius, amb el rerefons de la retòrica, la teoria de la literatura o, més recentment, l'etnografia de la comunicació; cadascuna orienta les classificacions en funció dels seus pressupòsits i objectius.

La síntesi d'aquestes classificacions es presenta en el Quadre 1, amb algunes de les denominacions més usuals que s'han utilitzat com a nomenclatura de les classes de llengua oral.⁷

(5) Vegeu Gregory i Carroll (1978) i Halliday (1985).

(6) Vegeu, com a recull, Biber i Finegan (1994).

(7) El quadre, de fet, encara es podria completar amb les distincions associables amb les varietats dialectals (geogràfica, històrica i social) corresponents a cada mostra de llengua oral. Vegeu una exposició més detallada del quadre i d'altres aspectes tractats breument en aquest apartat a Payrató (1988, 1996) i Castellà (1992).

QUADRE 1

REGISTRES / TEXTOS / GÈNERES TIPOLOGIES DE L'ORALITAT		
REGISTRES	TEXTOS	GÈNERES
(No) Tècnic	Narratiu	Conversa
(No) Planificat	Descriptiu	Salutació
(No) Informatiu	Expositiu	Acudit
(No) Formal	Instructiu	Endevinalla
_____	Argumentatiu	Conte
	(Conversacional)	Classe
	(Predictiu)	Conferència
Col·loquial	(Poètic/Retòric)	Entrevista
Científic	_____	Sermó
Periodístic		Confessió
Literari		Judici
Esportiu	Narració	Interrogatori
Jurídic	Conversa	Telenotícies
Administratiu	Discurs situat	Informe meteor.
Simplificat	Discurs teòric	Debat
Críptic		Anunci
...	_____	...

5. MODALITATS DE LA LLENGUA ORAL I CORPUS LINGÜÍSTICS

Sense invalidar la utilitat de l'aplicació dels criteris anteriors esmentats, sí que cal reconèixer que totes les classificacions acaben patint d'uns mals comuns: la dificultat de definir conceptes fonamentals en què es basen i la dificultat de segmentar uns productes lingüístics que se'ns presenten com un continu (dues dificultats que, tot sigui dit, solen presentar-se aparellades). En efecte, la distinció de variables a partir dels conceptes de camp, mode, tenor i to (representables com a tema, canal, propòsit i formalitat), típica de bona part de la tradició anglosaxona, resulta molt complexa i, al capdavall, inevitablement arbitrària; el mateix és aplicable a les variables que fan possible l'agrupació dels textos en tipus de textos o en gèneres. En definitiva, el caràcter difús i convencional d'aquestes variables acaba provocant que no disposem, ara com ara, de cap classificació de les modalitats orals que compti amb un suport unànim o ben generalitzat.

Una de les millors proves que es poden adduir per refermar l'afirmació precedent és comprovar com s'han triat les mostres de llengua oral que componen els corpus lingüístics, els inventaris de textos que ens permeten fer-nos una idea representativa de l'estat d'una llengua. Per donar-ne dues mostres concretes, els dos quadres següents recullen els criteris adoptats pel corpus d'anglès oral de Santa Barbara i pel British Corpus. Tot i que en el primer cas (Quadre 2) es podria pensar –per la comparació amb el segon– que es tracta d'un corpus de dimensions més aviat modestes, el cert és que un milió de mots orals constitueix ja una xifra molt elevada. La compartimentació dels materials recollits revela en aquest cas un interès evident pels diferents tipus de parla, situada contextualment i representativa (llevat d'algunes característiques geogràfiques i socials) dels parlants de la comunitat anglesa nord-americana.⁸

QUADRE 2

LANGUAGE TYPES IN THE CORPUS OF SPOKEN AMERICAN ENGLISH

A. MULTIPARTY INTERACTION: GENERAL TALK

- Face-to-face conversation	350.000
- Telephone conversation	50.000

B. MULTIPARTY INTERACTION: ROLE-BASED TALK

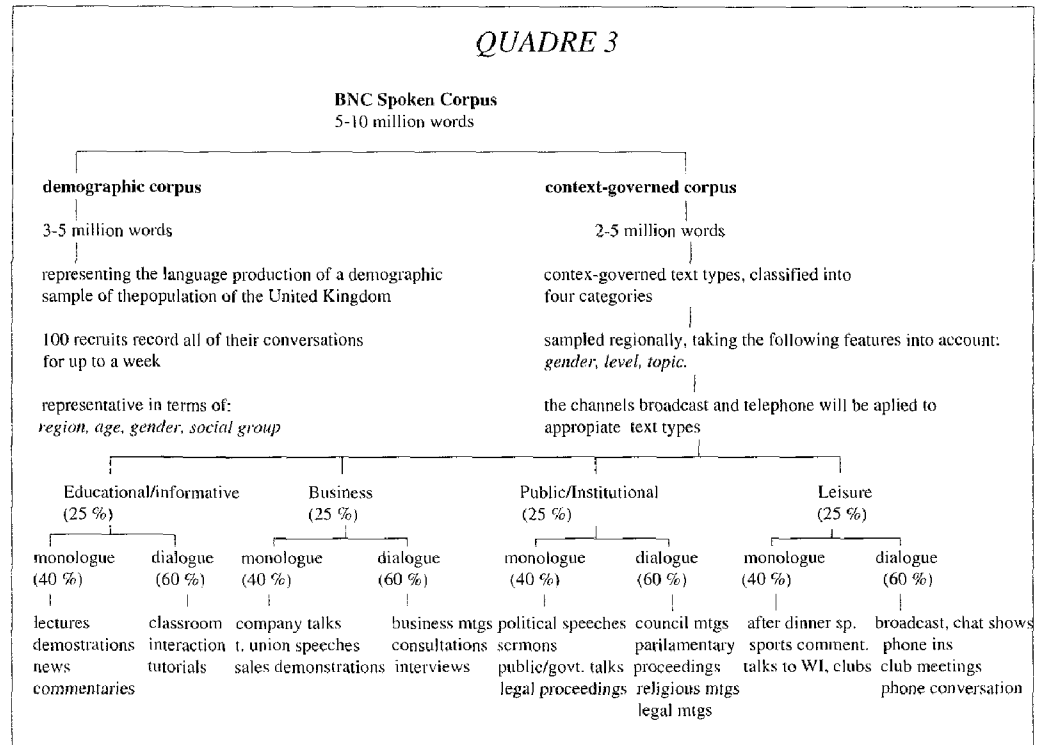
- Task-oriented (e.g. job) talk	100.000
- Service encounters	50.000
- Interviews	50.000
- Organized discussions	50.000
- Call-in shows	25.000

C. LARGELY MONOLOGIC TALK

- Sports commentaries	50.000
- Presentations and demonstrations	50.000
- Oral histories	25.000
- Lectures	50.000
- Speeches	50.000
- Sermons	50.000
- Newcasts	50.000

El British National Corpus, al seu torn, representa un esforç ingent per donar un material representatiu de l'estat de la llengua anglesa al Regne Unit. L'enorme volum de dades (10 milions en total) s'organitza, tal com es pot comprovar en el Quadre 3 (reproduït de Crowdy 1991), en funció de característiques dels parlants (edat, sexe, procedència geogràfica, classe social), però també de la situació de parla concreta en què es recull la mostra. Així, es combinen en un sol corpus variables de tipus dialectal amb variables de tipus funcional, o, el que és el mateix, s'intenta oferir una instantània de l'estat d'una llengua que la retrati amb la màxima fidelitat possible.

(8) Vegeu pel que fa a aquest corpus Chafe, Du Bois i Thompson (1991). El quadre que es presenta procedeix d'un document mecanografiat no publicat de presentació del corpus. Les xifres corresponen al nombre de mots de cada modalitat, la suma dels quals ateny el milió.

5. CLOENDA

L'exemple d'aquests dos corpus, ben diferents, serveix, entre d'altres coses, per fer-se càrrec de la majoria de problemes que presenta actualment, encara, l'estudi de la llengua oral i de les seves modalitats. Els obstacles i les dificultats són presents en totes les fases de la recerca: des de la selecció i la recollida de les dades (inabordable sense la delimitació d'uns objectius), passant pels problemes de transcripció i tractament de les mostres, fins a la delimitació de les variables, que són, al capdavant, l'essència de la variació.

Per consegüent, acostar-se a l'anàlisi de l'oralitat significa acceptar tota una sèrie de mancances i riscos. Certament, la poca tradició d'estudis i de teories de què disposem sobre molts aspectes de la llengua oral –des de l'entonació fins a la sintaxi– i la seva inherent variació –associable a trets individuals, socials, geogràfics, històrics i situacionals– constitueixen dos inconvenients per a la recerca; tanmateix, per una altra banda, i mirant-los positivament, poden ser interpretats també com dos reptes que ens haurien d'engrescar a emprendre noves anàlisis.

LLUÍS PAYRATÓ
Universitat de Barcelona

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

- BIBER, D. i E. FINEGAN (eds.) (1994) *Sociolinguistic perspectives on register*, Nova York, Oxford University Press.
- CALSAMIGLIA, H. *et alii* (1997) *La parla com a espectacle*, Universitat Autònoma de Barcelona, Bellaterra.
- CAMPS, A. *et alii* (1990) *Text i ensenyament. Una aproximació interdisciplinària*, Barcelona, Barcanova.
- CASTELLÀ, J. M. (1992) *De la frase al text. Teories de l'ús lingüístic*, Barcelona, Empúries.
- CHAFFÉ, W. L., J. W. DU BOIS i S. A. THOMPSON (1991) «Towards a new corpus of spoken American English», dins K. Aijmer & B. Altenberg (eds.), *English Corpus Linguistics. Studies in Honour of Jan Svartvik*, London, Longman.
- CROWDY, S. (1991) *Spoken Corpus Design and Transcription*, Document mecanografiat.
- GREGORY, M. i S. CARROLL (1978) *Language and Situation. Language Varieties and their Social Contexts*. Londres, Routledge & Kegan Paul. Trad. cast.: *Lenguaje y situación. Variedades del lenguaje y sus contextos sociales*, Mèxic, Fondo de Cultura Económica, 1986.
- HALLIDAY, M. A. K. (1985) *Spoken and written language*, Oxford, Oxford University Press (2a. ed., 1989).
- PAYRATÓ, L. I. (1988) *Català col·loquial. Aspectes de l'ús corrent de la llengua catalana*, València, Universitat de València (3a. ed., 1996).
- (1996) «Variación lingüística y modalidades de la lengua oral», dins A. BRIZ *et alii* (eds.), *Pragmática y gramática del español hablado*, València, Universitat de València, pp. 177-192.
- (1997) *De professió lingüista. Panorama de la lingüística aplicada*. Barcelona, Empúries.
- PERERA, K. (1984) *Children's writing and reading. Analysing classroom language*, Oxford, Blackwell / Deutsch.
- SALVADOR, V. (1990) «Els registres orals», dins A. FERRANDO (ed.), *La llengua als mitjans de comunicació. Actes de les Jornades sobre la llengua oral als mitjans de comunicació valencians*, València, Institut de Filologia Valenciana / Universitat de València.
- TUSÓN, A. (1995) *Anàlisi de la conversa*, Barcelona, Empúries.

